

Uniwersytet
Mikołaja
Kopernika
w Toruniu

International
Association
of Historians
and Archivists

NAD WISŁĄ I DNIEPREM

POLSKA I UKRAINA W PRZESTRZENI
EURAZYJSKIEJ – PRZESZŁOŚĆ
I TERAŹNIEJSZOŚĆ

2015

Nº 4

TORUŃ-SARAGOSSA 2015

NAD WISŁĄ I DNIEPREM.

Polska i Ukraina w przestrzeni eurazjijskiej –
przeszłość i terażniejszość.
– Toruń-Saragossa: International Association
of Historians and Archivists, 2015. – № 4. – 190 s.

Redaktor – Zbigniew Karpus
Odpowiedzialny redaktor – Ihor Sribnyak

Komitet naukowy:

Andrij Kudryaczenko (przewodniczący),
Iryna Melnyk (sekretarz odpowiedzialny),
Oksana Dracz, Michał Klimecki,
Iwan Monołatij, Oleksandr Reent, Gennadij Nadtoła,
Vadym Rubel, Wołodymyr Troszczynski,
Marek Wagner, Wojciech Włodarkiewicz
Witalij Szczerbak, Wasyl Yablonski

Odpowiedzialność za wiarygodność faktów,
cytatów, nazwisk oraz innych danych
ponoszą autorzy publikacji

Redakcja nie zawsze podziela poglądy
autorów publikowanych materiałów

W projekcie okładki wykorzystano
mapę «Administracya (1920)» E.Romera

Adresy dla korespondencji:
sr63@ukr.net
(sekretarz odpowiedzialny)

© Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2015
© International Association of Historians and Archivists,
Saragossa 2015

ЗМІСТ

Міжнародні відносини

<i>Iwan Monolati</i> INTERESY NARODOWE I GEOPOLITYCZNE W INTERPRETACJACH WSPÓŁCZESNYCH	5
<i>Mariia Savelova</i> KULTURPOLITISCHE PROGRAMME der EU (2000-2020)	12
<i>雅娜 (Iana Kroshka)</i> 前的能源政策: 思考、挑未 (ENERGY POLICY IN THE CONTEXT OF UKRAINE: CONSIDERATIONS, CHALLENGES AND FUTURE PROSPECTS)	15
<i>Олександр Дуднік</i> ГЕОПОЛІТИЧНІ РОЗКЛАДИ У ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОМУ ПРОТИСТОЯННІ ЩОДО «АВЕРСНОГО» ЗАПУСКУ НАФТОПРОВОДУ «ОДЕСА-БРОДИ» (2007-2009 pp.)	18
<i>Юлія Ковальчук</i> ДИПЛОМАТИЧНІ СТОСУНКИ МІЖ НЕЗАЛЕЖНОЮ УКРАЇНОЮ ТА ВАТИКАНОМ: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ	33
<i>Юлія Масловська, Антонова Валентина</i> УКРАЇНА ТА РОСІЯ: РОЗВІНЧАННЯ МІФУ ПРО «БРАТЕРСТВО»	36
<i>Поліна Плісова</i> УКРАЇНСЬКО-ЧЕСЬКІ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ КОНТАКТИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	41

Польсько-українські взаємини

<i>Юрій Плекан</i> ВІДНОШЕННЯ АВСТРІЙСЬКОГО УРЯДУ ДО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПРОТИРІЧ У ГАЛИЧИНІ	44
<i>Володимир Головченко</i> УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ СОЮЗ 1920 р.: ПОГЛЯД ПОЛІТОЛОГА-МІЖНАРОДНИКА	49
<i>Христина Федорищак (Федорів)</i> ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ ПОЛЕ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ В СФЕРІ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ	52
<i>Olena Galynska</i> ONLINE EDUCATION IN POLAND AND UKRAINE: OPPORTUNITIES, ADVANTAGES AND DISADVANTAGES	58

Полоніка

<i>Марина Палієнко</i> ФЕНОМЕН ПОЛЬСЬКОГО РАПЕРСВІЛЮ ТА ЙОГО РOLЬ У ЗБЕРЕЖЕННІ ЗАРУБІЖНОЇ ПОЛОНІКИ	62
<i>Наталія Томазова</i> «РЕПРЕСОВАНИЙ ТЕАТР»: ДО ІСТОРІЇ ПОЛЬСЬКОГО ТЕАТРУ В КИЄВІ	66
<i>Марія Апеннікова</i> АРХІВНА ОСВІТА В ПОЛЬЩІ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ	70

Особа в історії

<i>Анна Котиченко</i> СТАНІСЛАВ ПОНЯТОВСЬКИЙ: ДИТИНСТВО ТА ВХОДЖЕННЯ У ДОРΟΣЛИЙ СВІТ ОСТАНЬОГО КОРОЛЯ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ	77
<i>Юлія Назарук</i> В. ЛИПИНСЬКИЙ – О. СКОРОПИС-ЙОЛТУХОВСЬКИЙ: ВІД ТІСНОЇ СПІВПРАЦІ ДО ГОСТРОГО ПРОТИСТОЯННЯ (1920-ті pp.)	81
<i>Татьяна Шиндлер</i> НА ПЕРЕДОВОЙ – СЫН МИНИСТРА: РУДОЛЬФ ФОН РИББЕНТРОП	83
<i>Jaroslav Serednicki</i> GENERAL PAWŁO SZANDRUK I WOJSKOWA OPOZYCJA ANTYNITLEROWSKA (1944-1945 r.)	89
<i>Елизавета Мозохина</i> БЛИЖАЙШЕЕ ОКРУЖЕНИЕ АДОЛЬФА ГИТЛЕРА	92

Соціум і держава

<i>Наталія Пророченко</i> ОСМАНСЬКА ІМПЕРІЯ НА ШЛЯХУ РЕФОРМ XVIII – перша половина XIX ст.	96
<i>Любомир Губицький, Ганна Мельник</i> СОЦІАЛЬНІ ПРАКТИКИ В СФЕРІ ТОРГІВЛІ АЛКОГОЛЬНИМИ НАПОЯМИ КИЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ.	101
<i>Анна Острікова</i> ВПЛИВ КУЛЬТУРНО-ІДЕОЛОГІЧНОЇ ДОКТРИНИ РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ НА ХРАМОВУ АРХІТЕКТУРУ В УКРАЇНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ.	107
<i>Оксана Драч</i> ПОВСЯКДЕННЯ КУРСИСТОК ВИЩОЇ ЖІНОЧОЇ ШКОЛИ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (кінець XIX – початок XX ст.).....	110
<i>Василь Яблонський</i> РІК ПЕРЕД ЕМІГРАЦІЄЮ: ВИЩІ ОРГАНИ ВЛАДИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ У 1920 РОЦІ ..	117
<i>Світлана Голоско</i> УКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА у 1918-1922 рр.: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ.....	121
<i>Рустем Абкадіров</i> ПРИРОДООХОРОННІ АСПЕКТИ СТАТУСУ КОРИННОГО НАРОДУ КРИМСЬКИХ ТАТАР	123

Полон та еміграція

<i>Дмитро Байкеніч</i> ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ТЕРИТОРІЇ ЛУГАНЩИНИ.....	128
<i>Аліна Ситнік</i> «...СПІЛЬНОЮ ДУМКОЮ ЗВ'ЯЗАТИ Й ОБ'ЄДНАТИ ТИСЯЧІ ПОЛОНЕНИХ УКРАЇНЦІВ»: ТАБІРНІ ВИДАННЯ ПОЛОНЕНИХ УКРАЇНЦІВ У НІМЕЧЧИНІ (1915-1917 рр.).....	138
<i>Мілана Срібняк</i> З ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ МИСТЕЦЬКИХ ОСЕРЕДКІВ В ТАБОРІ ІНТЕРНОВАНИХ ВІЙСЬК УГА ЙОЗЕФОВ (ЧЕХОСЛОВАЧЧИНА) у 1921-1922 рр.	145
<i>Олена Гуменюк</i> СПОРТИВНИЙ РУХ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В ЄВРОПІ В 1920 – 1939 рр.	150
<i>Ігор Срібняк</i>	155
УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ЕМІГРАЦІЯ В МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ: ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ, ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОДАЛЬША ДОЛЯ.....	155

Орієнталістика

<i>Лілія Распутіна</i> ХАНЬЦІ. ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ.....	160
<i>Вадим Рубель</i> «ОПИС ТРЬОХ ДЕРЖАВ» ЯК УСОБЛЕННЯ ДЖЕРЕЛОЗНАВЧОГО ОНОВЛЕННЯ АННАЛО-БІОГРАФІЧНОЇ ТРАДИЦІЇ УКЛАДАННЯ «ДИНАСТІЙНИХ ІСТОРІЙ» В КИТАЇ	163

Рецензія

<i>Марина Палієнко, Ігор Срібняк</i> РІД ПАТОНІВ: ДУХОВНИЙ ЗВ'ЯЗОК ПОКОЛІНЬ, АБО ВИТОКИ ГЕНІАЛЬНОСТІ	180
---	-----

Некролог

<i>Олена Гуменюк</i> ПРОФЕСОР ОМЕЛЯН ВІШКА (1 грудня 1940 – 21 жовтня 2014)	182
--	-----

АНОТАЦІЇ.....	184
---------------	-----

СПОРТИВНИЙ РУХ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В ЄВРОПІ В 1920 – 1939 рр.

Спорт відігравав важливу роль в справі представлення українського народу в середовищі міжнародної спільноти. При участі в різного роду спортивних змаганнях українці згуртовувались на ґрунті національної ідеї, могли заявити про себе як про окрему націю з глибокими культурними і спортивними традиціями. Серед українських емігрантів спорт часто сприймався як певна форма національної організації. І саме молодь (пластуни, студенти) повинна була взяти найактивнішу участь в його розвитку.

Яскравим підтвердженням великого значення спорту для українських емігрантів можуть слугувати слова відомого громадсько-політичного діяча, вченого, автора «Історії сокілства» Василя Проходи: «Поневолена нація не тому – поневолена, що така її доля, а тому, що вона не має в собі здорового й міцного ядра, біля якого гуртувались би всі її кращі сили, які можуть в рішучій хвилі стати до бою за свою національну правду. Лише здорова нація здатна до оборони та здобуття своєї незалежності»¹. Отже, як бачимо, спорт входив до комплексу заходів, покликаних не тільки згуртувати націю в умовах еміграції, але й виховати серед молодого покоління дух патріотизму, що ґрунтується на фізичній стійкості та витривалості.

Після Першої світової війни та національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. за кордоном, найперше в країнах Європи, опинилась велика маса українців (за різними даними – близько 100 тисяч). Значну частку серед них становила молодь, тобто найбільш активна в спортивному плані частина суспільства. Саме в середовищі молодого покоління фізичне виховання отримало всебічний розвиток. Протягом міжвоєнного двадцятиліття молодіжні осередки існували у всіх країнах перебування української еміграції. Проте, найбільші її центри були зосереджені в країнах Центрально-Східної Європи. В Чехословаччині, Польщі, Австрії, Німеччині діяли пластові, студентські, сокілські організації, де спорт відводилось одне з цільних місць.

Спортивний рух на еміграції найперше отримав свій розвиток в таборах інтернованих українських

військових Української Галицької Армії (УГА) в Чехословаччині, зокрема, в Німецькому Яблонному, де в червні 1919 р. була інтернована п'ятитисячна бригада УГА. Там засновано спортивний гурток «Україна», а в березні 1920 р. організована січо-сокілська сотня². В іншому таборі для українських військових в Ліберці восени 1923 р. розпочинає діяльність спортивний гурток. В той же час, в таборі в Йозефові існував спортивний клуб, де проводились руханкові (фізкультурні) та спортивні вправи³. Хоча умови життя в таборах були досить складними, головним чином, в матеріальному плані та не сприяли всебічному розвитку спорту, однак саме колишні українські військові, після звільнення з таборів, переносили спортивні традиції в цивільне життя. Колишні військові, в своїй більшості, були організаторами як окремих спортивних клубів, так і цілих руханкових союзів в першій половині міжвоєнного двадцятиліття.

Саме молодь приймала найактивнішу участь в розвитку спортивного руху на еміграції. Пластуни, студенти та просто молоді люди, що здобувши освіту, стали до праці, представляли ту категорію емігрантів, для яких плекання спорту мало важливе значення. Тому варто простежити розвиток спорту в середовищі Пласту, студентства, а також звернути увагу на руханкові (для фізичного виховання) організації.

Пласт становив важливу складову українського молодіжного руху в країнах міжвоєнної Європи. Потрібно зазначити, що Пласт – це організація української молоді для всебічного патріотичного самовиховання, в якій відповідно до виховних методик міжнародного скаутського руху, поєднаних з українськими національними традиціями й цілями, виховуються діти й молодь⁴. Пластом на еміграції приділялась значна увага у вихованні молодого, фізично здорового, патріотично налаштованого покоління українців.

Спорт, насправді, відігравав важливу роль в житті пластунів. Під час таборів, найчастіше вліт-

2 Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. – Прага, 1942, Ч.1, с. 268.

3 Там само, с. 269.

4 Окаринський В. Український скаутський рух (1911–1944 рр.). – Тернопіль, 2006, с. 10.

1 Центральний державний архів зарубіжної україніки (далі – ЦДАЗУ), ф. 15, оп. 2, спр. 71, арк. 7.

ку, та мандрівок або, іншими словами, походів пластуни вправлялись у фізичній майстерності та виховували в собі витривалість та стійкість. Через фізичні вправи, ігри, спортивні змагання вони гартували не тільки тіло, а й розвивали в собі готовність в будь-який момент долучитися до боротьби за відновлення власної держави. Тобто фізичне виховання було невід'ємною частиною патріотичного вишколу пластунів.

Пластуни брали участь в міжнародних скаутських змаганнях, на гідному рівні представляючи українську націю. Таким чином потрібно наголосити на значенні спорту в якості потужного міжнародного чинника в справі популяризації знань про український народ, представлення руху українських пластунів. Тому, міжнародні спортивні змагання, в яких українцям вдавалось не просто взяти участь, а виступити окремою делегацією чи командою сприймалися як знакова подія. В цьому плані потрібно наголосити на ролі скаутських з'їздів. Жоден скаутський з'їзд (джермборі – традиційний скаутський злет в таборових умовах), не проходив без спортивних змагань. Найбільший успіх мала делегація українських пластунів на Першому слов'янському джермборі, що проходив в Празі 27 червня – 3 липня 1931 р. Завдання з'їзду полягало у взаємному пізнанні та зближенні слов'янських народів. Українська команда в повній мірі використала можливість увійти до міжнародного співтовариства, взявши найактивнішу участь у джермборі. Основним видом участі на з'їзді були спортивні змагання, головним чином легко атлетичні. Українці продемонстрували високий рівень фізичної підготовки, зайнявши в окремих видах змагань призові місця. Крім того, важливим був також момент презентації української делегації. Так, команда наших пластунів на джермборі під час офіційного представлення і походу через Прагу була одягнена в національні костюми. Слід відзначити, що делегації пластунів на всіх міжнародних змаганнях виступали під синьо-жовтими прапорами і завжди наголошували, що представляють державу Україну¹.

Студіююча молодь становила найбільшу частку серед тих, хто був задіяний в спорті та рухівці (фізкультура). Студенти входили до складу як пластових організацій, так і створювали власні товариства, наприклад, студентські спортивні клуби, гуртки, спортивні секції при організаціях, союзи. Однією з найбільших суто спортивних студентських організацій став Український студентський спортивний клуб в Празі (УССК), заснова-

ний 1921 р. (за іншими даними 1920 р.²). Перший очільник клубу – Є. Слабченко³. УССК мав наступні секції: футбольна, волейбольна, легкої атлетики, зимових видів спорту, туристична, тенісну, крокету. Особливою активністю відзначились члени футбольної секції. Протягом 1920-х років, періоду розквіту УССК в Празі, спостерігається постійне зростання кількості його членів. Так, на момент заснування, до лав клубу записалось 25 чоловік, а на 1923/1924 академічний рік його чисельність становила 168 членів (з них 20 жінок)⁴. УССК в Празі приймав участь як в спортивних змаганнях емігрантів та в краю (українські землі), так і долучався до акцій чеських студентів, презентуючи здобутки українського спорту міжнародній громадськості. 1924 р. став знаковим для українського спорту на еміграції, оскільки УССК в Празі утвердився як центр здатний представити нашу спільноту за кордоном, та активно долучився до участі в II-й українській Олімпіаді у Львові, засвідчивши співпрацю та зв'язок зі спортивними центрами в краю⁵.

Ще однією суто спортивною молодіжною організацією в міжвоєнній Празі було Українське спортивне братство «Тур», засноване в 1928 р. Мета братства – утворити в широкому масштабі спортивну організацію, в першу чергу серед української еміграції в Чехословаччині, яка б піднесла роль та значення спорту серед українців і набула б певної поваги серед спортивних організацій інших народів. Головою його був студент агрономічного відділу Вищої технічної школи в Празі М. Хворостенко, декілька разовий чемпіон і переможець на спортивних змаганнях серед вищих навчальних закладів в Празі. «Тур» об'єднував 100 чоловік, і складався із 6 відділів: важкої і легкої атлетики, боксу, джіу-джітсу, фехтування, футболу, волейболу, річного спорту, екскурсійну, лижного спорту тощо. Найбільшою активністю відзначалась секція важкої атлетики, зокрема в греко-римській боротьбі⁶.

Проте, в міжвоєнній Чехословаччині не тільки в Празі розвивався спорт серед українських емігрантів. Подебради – представляли важливий осередок українського молодіжного руху на еміграції. Крім Української господарської академії (УГА) в Подебрадах діяли численні академічні, студентські, культурні та спортивні товариства. Серед них варто звернути увагу на Український

2 Наріжний С. Вказана праця, с. 279.

3 Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 3899, оп. 1, спр. 12, арк. 62.

4 ЦДАВО України, ф. 3899, оп. 1, спр. 12, арк. 62.

5 ЦДАВО України, ф. 3899, оп. 1, спр. 7, арк. 10.

6 Наріжний С. Вказана праця, с. 269.

1 Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф. 269, оп. 1, спр. 945, арк. 8.

спортивний клуб у Подєбрадах, заснований в 1923 р., пізніше був названий Українським високошкільним спортивним клубом «Дніпро». У своєму складі об'єднував близько 100 чоловік, які працювали в секціях: футбольній, волейбольній, легкоатлетичній, плавання; була ще й сокільська секція, яка відокремилась в самостійне товариство. Подєбрадські українські спортсмени брали участь в змаганнях з українцями і чехами в Подєбрадах і Празі. Однією з найбільш помітних акцій, організованих клубом «Дніпро», став «День українського спорту» 23–25 травня 1925 р., в якому взяли участь наші співвітчизники на еміграції та представники спортивних товариств із західноукраїнських земель¹.

Спортивні українські організації були і в інших студентських осередках, наприклад, в Брні, Пршібрамі. Так, в Пршібрамі при товаристві українських студентів «Каменярі» діяла спортивна секція. Спочатку українські студенти в Пршібрамі записувались до «Сокола» та місцевих спортивних клубів. Але через деякий час спортом почало цікавитись все більше студентів і тому виникла потреба у заснуванні власної спортивної секції при Українському студентському спортивному клубі в Празі².

Варто відзначити, що спорт набув поширення серед усіх студентських осередків української еміграції в Європі. Практично при кожній студентській організації існувала спортивна секція. Якщо говорити про не спортивні організації, то досить великого значення фізичному вихованню надавалось в корпораціях, оскільки там вважалося за необхідне виховати не тільки патріотично налаштованого, ідейно обізнаного члена української нації, але і фізично здорового борця за незалежність Батьківщини. Найбільшого поширення корпорації отримали серед українців в Німеччині та Польщі.

Задля кращої координації діяльності спортивних студентських організацій, а також більш ефективного представлення української нації в міжнародному спортивному русі, в січні 1923 р. була утворена спортивна рефентура Центрального союзу українського студентства, що об'єднувала студентські спортивні гуртки, а в 1924 р. заснований Союз українських спортивних товариств Праги, Подєбрад, Брна, Пршібрами і Йозефова. В травні 1924 р. в Празі відбулися українські спортивні ігри за участі членів клубів з Праги, Подєбрад, Пршібрами, Йозефова. Українські студенти з найбільших осередків Чехословаччини з'їхались для участі в спортивних

змаганнях. Спортивні змагання мали великий резонанс в середовищі як української еміграції, так і чехословацького суспільства. Найперше, спортивна акція такого масштабу засвідчила високий рівень співпраці серед українців-емігрантів та їх розуміння спорту як важливого чинника в донесенні інформації іноземній спільноті. Крім того, не дивлячись на матеріальні проблеми та брак часу, українці довели, що здатні займатись спортом на професійному рівні. Організація та вдалий виступ на змаганнях, дали змогу українським студентам-спортсменам проявити себе з найкращої сторони. Важливість участі в заході зумовлювалась і тим, що до нього була прикута увага громадян різних національностей та великий масив засобів масової інформації³.

Успіх спортивних змагань в Празі дав поштовх до проведення Української студентської Олімпіади в Подєбрадах. Так, 17–18 жовтня 1925 р. в Подєбрадах відбулася Українська спортивна Олімпіада, організована Українським спортивним союзом в Чехословаччині, який об'єднував тоді понад 300 українських спортсменів⁴. За масовістю Олімпіада в Подєбрадах стала знаковим явищем також і спортивному житті Чехословаччини. До неї була прикута увага чеської громадськості, а її проведення багато в чому залежало від прихильного ставлення чехословацької влади, яка виявляла підтримку українському спортивному руху. Серед видів спорту, представлених на Олімпіаді головну роль відігравали легкоатлетичні змагання.

Окреме місце посідав як в молодіжному, так і спортивному житті українців сокільський рух. Найбільшого розвитку він отримав серед українських емігрантів в міжвоєнній Чехословаччині. Перш ніж розглядати сокільських організацій за кордоном, варто коротко зупинитися на основних їх засадах та положеннях. Основна мета сокільства полягала у вихованні в української нації єдності, народної сили й почуття честі шляхом плекання фізкультури, а разом з тим витривалість, рухливість, дисципліну. В основних положеннях зазначалось: «Сокільство є вихованням фізичним і духовним, національним і соціальним, карним і демократичним, тобто є вихованням усіх суспільних верств нації, бо хоче, щоб увесь нарід був фізично і морально здоровий, сильний і вільний, багатий і могутній, культурний і незалежний. Ось чому сокільство радо приймає до своїх рядів всіх: дітей і старих, юнаків і дорослих, мужчин і жінок»⁵.

3 Пишчикін Ю. Дещо про спорт // Український студент, Прага, 1924, Ч. 3, с. 46.

4 Єремєєв М. Українська студентська Олімпіада в Подєбрадах // Студентський вісник, Прага, 1925, Ч. 11, с. 34.

5 ЦДАЗУ, ф. 15, оп. 2, спр. 71, арк. 45.

1 ЦДАВО України, ф. 3899, оп. 1, спр. 12, арк. 28.

2 ЦДАВО України, ф. 3899, оп. 1, спр. 2, арк. 5.

Варто відзначити, що українське сокільство співпрацювало з Пластом, оскільки між ними не було жодних ідеологічних розходжень. Різниця полягала лише в тому, що Пласт звертав основну увагу на моральне виховання дітей і молоді. В той час як сокільство – на фізичне виховання на моральних основах юнацтва та дорослих. Соколи могли бути членами пластових організацій, а пластуни сокільських, й це було бажаним, бо в такому разі найкраще виявлялась співпраця для досягнення спільного ідеалу: «виховати нові генерації ліпших людей»¹.

З 1922 р. розпочинається історія українських сокільських осередків за кордоном. Так, в Подєбрадах на 1922 р. змогли зорганізуватись в прообраз сокольської організації 30 побратимів і 3 сестри² (в сокільських організаціях членів називали побратимами та сестрами). Їх кількість та активність з часом зросла, так що в 1924 р. дійшло до формування української сокільської організації в Подєбрадах.

Разом із збільшенням кількості членів українського сокільського руху, його організаційним становленням, зростає і рівень його активності. Так, до 1924 р. українські соколи не виступали самостійно на змаганнях. Проте, вже в 1924 р., проявивши ініціативу, вперше окремою командою взяли участь в чеському сокільському злеті (з'їзді), на якому зайняли третє місце. Після такого успіху, прискорився процес становлення українського сокільства за кордоном. Крім того, вводилась ознака, за якою можна було відрізнити українських соколів від чеських – трикутник із жовто-блакитних стрічок на грудях³. Також великі осередки українського сокільства виникли в Пршібраві, Празі, Брні. Члени цих сокільських організацій вже в 1926 р. взяли участь у VIII Всесокільському Здвижі (з'їзді) у Празі, представляючи українську делегацію в кількості 53 чол. під українськими сокільським прапором⁴.

Активність та чисельність українських сокільських організацій призвели до заснування на початку 1932 р. Союзу українського сокільства за кордоном. Першим його головою обрано В. Проходу⁵. Як зазначалось в статуті новоутвореної централі, основна її мета: розвиток і об'єднання чинності українських сокільських товариств, філій та поодиноких осіб за кордоном для піднесення фізичної й моральної сили українського народу в дусі ідей Мирослава Тирша – творця сокільства. Також вказувались і основні напрями діяльності

Союзу: допомога існуючим українським сокільським товариствам та філіям за кордоном й заснування нових; влаштування сокільських з'їздів самостійно або спільно й за допомогою інших товариств; організація т. зв. фізкультурні академії, урочистості, забави та лекції як для членів Союзу, так і публічні; видання власних часописів, брошур й книжок для пропаганди сокільських ідей й духовних потреб своїх членів тощо⁶.

Важливим стимулюючим фактором в справі організації Союзу українського сокільства за кордоном слугував також IX Всесокільський Здвиг (який ще називався Тиршовим – на честь Мирослава Тирша, засновника сокільства), що мав відбутися в Празі в липні 1932 р. Передбачалась участь близько 100 делегатів від українського сокільства під патронатом власного Союзу⁷. Управа Союзу українського сокільства за кордоном чудово усвідомлювала значення участі власної сокольської делегації на з'їзді для представлення на міжнародному рівні не просто українського руху, а цілої нації. З метою залучення якомога більшої кількості представників українського сокільства не тільки з Чехословаччини, але і з інших країн, розіслано більше 100 листів по всьому світу із закликом долучитися до цієї знакової події⁸.

На IX Всесокільському Здвижі виступ української команди мав неабиякий успіх. Адже головне завдання, що стояло перед нашими соколами, полягало в гідному представленні української нації. Отже, IX Всесокільський З'їзд проходив в Празі 3–7 липня 1932 р. Українська делегація складалась із 69 побратимів та 18 сестер в українських сокільських одностроях (жінки в народному одязі) під двома українськими сокільськими прапорами. Наша команда взяла участь в урочистому поході через Прагу 6 липня, який тривав більше 4 годин. Програма української команди була надзвичайно насиченою. Найперше потрібно відзначити організацію українського відділу на Всесокільській виставці з експонатами сокільського руху та народного мистецтва, відкрита 18 червня й продовжувалась до 10 липня 1932 р.⁹ Український відділ на виставці складався: експонати народного мистецтва (вишивки, килими), а також експонати «Сокола-Батька» (центральної сокільської організації на західноукраїнських землях): фотографії, брошури, плакати. Графіки та мапи сокільських гнізд із українських земель. Експонати народного мистецтва розміщені по відділах:

1 ЦДАВО України, ф. 4360, оп. 1, спр. 2, арк. 6.

2 Наріжний С. Вказана праця, с. 271.

3 ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 1004, арк. 2.

4 ЦДАВО України, ф. 4360, оп. 1, спр. 2, арк. 5.

5 ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 1002, арк. 23.

6 ЦДАВО України, ф. 4360, оп. 1, спр. 1, арк. 1.

7 ЦДАВО України, ф. 4360, оп. 1, спр. 2, арк. 2.

8 ЦДАВО України, ф. 4360, оп. 1, спр. 2, арк. 2.

9 ЦДАВО України, ф. 4360, оп. 1, спр. 5, арк. 8.

гуцульське, городенське, полтавське, 2 ляльки в народному одязі. Із сокільських експонатів виставлені: прапор, діаграми, фотографії та книжки¹. Українці взяли участь в спільних з представниками чехословацької команди вправах вільноруч і змаганнях на знаряддях 3, 4 і 5 липня (один український спортсмен отримав лавровий вінок). Також наші соколи запам'ятались самостійними виступами з українськими народними танцями й піснями 4 і 5 липня².

В той же час, в Х Всесокільському Здвизі в 1938 р. українська делегація була представлена менш потужно. Так, в заході взяло участь 60 українських соколів (41 побратим, 19 сестер в сокільських та національних одностроях). Наші соколи з успіхом провели руханкову (фізкультурну) академію. Особливо відзначився виступ українських танцюристів. Також була представлена українська експозиція на сокільській виставці³.

Крім участі в міжнародних сокільських здвигах (з'їздах), українські сокільські організації брали участь і в чеських сокільських з'їздах, наприклад в Таборі і в Чеській Тржебовій в 1935 р. Також делегація Союзу українського сокільства за кордоном взяла участь в III кураєвому здвизі українського сокільства у Львові 1934 р.⁴ Крім того, українське гніздо в Празі було одним з організаторів «Дня українського сокола» в Ржевницях в 1934 р., в якому взяли участь і представники чехословацьких сокільських організацій⁵.

З початком Другої світової війни Союз українського сокільства за кордоном припинив свою діяльність. По суті, соколи так само як і Пласт, були поставлені перед вибором німецькою окупаційною владою, або прийняти їх умови, або ж самоліквідуватися. Зокрема, представникам українського сокола пропонувалось приєднатись до націоналістичних або ж гетьманських організацій. На що на Надзвичайному з'їзді Союзу українського сокільства за кордоном 12 липня 1939 р. було вирішено, що сокільство є організацією спортивною та аполітичною, і за даних обставин вважає за необхідне самоліквідуватись⁶.

Про ще один напрям в спортивному русі української молоді за кордоном можна говорити, розглядаючи діяльність січових організацій. На початку ХХ століття січові товариства були засновані в Галичині та на Буковині. За кордоном січовий рух отримав найбільшого свого поши-

рення в США та Чехословаччині. Саме в міжвоєнній Чехословаччині вдалося розвинути потужну січову мережу та заснувати в 1927 р. Український січовий союз в Празі, що входив до соціалістичного спортивного інтернаціоналу⁷.

Січ представляла собою не зовсім типову спортивну організацію. Спорт хоч і відіграв важливу роль в діяльності січовиків, проте досить часто він виступав доповненням до їх ідеологічної бази. Як зазначалось в ідеологічних положеннях січового руху, розроблених українцями на еміграції, січові товариства ніколи не ставили суто спортивних завдань, навпаки, ідея морального виховання своїх членів передувала завданню фізичного вдосконалення. Гаслом січового руху став козацький клич: «Добути або дома не бути!». Січова ідея визнає всіх людей рівними і вимагає для всіх рівних прав, як в сфері господарського, так політичного і приватного життя. Головне завдання січового руху: українську бойову, моральну і фізичну силу треба будувати не на базі інтелігенції, а на основі селянства, робітництва, дрібного міщанства⁸. Січовики не відкидали можливості всебічної співпраці як з українськими, так і чеськими сокільськими товариствами, а також важливим був досвід чеських робітничих руханкових організацій⁹. Натомість, ідеї Пласту були неприйнятними для січовиків. Оскільки «Січ має завдання зробити зі своїх членів людей в повному розумінні слова: гордих за свою людську і національну приналежність, скромних з огляду на свідомість своїх слабостей, відважних і жертволюбивих з огляду на свої громадські обов'язки»¹⁰. Тоді як на думку ідеологів січового руху Пласт висував занадто «романтичні» положення виховання молодого українця.

Отже, в Чехословаччині склалась розгалужена мережа українських січових організацій в 1920–1930-і рр. Січові товариства були засновані та діяли в Подєбрадах, Празі, Пільні, Ржевницях, Пардубицях тощо. Найбільшою та найстаршою була Січ при Українській господарській академії в Подєбрадах, заснована 6 лютого 1925 р. Її членами були українські студенти та викладачі Академії. В статуті товариства вказувалась основна мета його діяльності: теоретичне вирішення проблеми виховання і організації українських національних мас в руханкових організаціях та виховання серед своїх членів інструкторів – організаторів для ширення січових руханково-пожарних товариств на Україні. Разом з

1 ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 1008, арк. 7.

2 ЦДАГО України, ф. 4360, оп. 1, спр. 5, арк. 8.

3 ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 1007, арк. 11.

4 Наріжний С. Вказана праця, с. 274.

5 ЦДАГО України, ф. 4360, оп. 1, спр. 4, арк. 138.

6 ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 1007, арк. 25.

7 Наріжний С. Вказана праця, с. 276.

8 ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 992, арк. 20.

9 ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 992, арк. 23.

10 ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 992, арк. 22.

тим товариство мало на меті піднесення своїх членів (студенти та викладачі УГА в Подєбрадах) на вищий рівень громадської моралі і культурно-національної солідарності¹. Серед способів реалізації поставлених завдань передбачалось: проводити практичне і теоретичне навчання руханки, спорту, порятунку життя в нещасних випадках, народних танців, співу й музики та ознайомлення з основами педагогіки та позашкільної освіти, для чого влаштовувати систематичні курси, екскурсії і прогулянки або приймати участь в роботі відповідних організацій².

Насправді, в січових організаціях спорту відводилось одне з провідних місць. Найбільш вдалим міжнародними спортивними заходами, в яких брали участь січовики стали робітничі олімпіади. Так, ще на Першій робітничій Олімпіаді в Празі 1921 р. брали участь представники віденської «Січі»³. На Другій робітничій Олімпіаді в Празі в 1927 р. українська команда була представлена якнайкраще (враховуючи кількісну складову та якість презентації). В Олімпіаді 1927 р. брали участь в основному студенти та незначна частка працюючою молоді з січових осередків в Чехословаччині, найбільша делегація була від «Січі» із Подєбрад. Українці були представлені під час офіційного походу по Празі (наші делегати мали національні однострої та власний січовий прапор), спортивних змаганнях, та окремою програмою з національними танцями⁴.

На Третій робітничій Олімпіаді в 1934 р. були задіяні не тільки українські січовики із Чехословаччини (зокрема, «Січ» з Пільні відрядила 20 чоловік в національних костюмах⁵), а й з Відня. Варто відзначити, що січовики на цій Олімпіаді були представлені на рівні з іншими народами. Жовто-блакитний прапор був виставлений на головній трибуні стадіону поруч з прапорами інших держав та народів. Загалом, в цій Олімпіаді взяло участь 125 українських січовиків⁶. Представники українського січового руху брали участь і в інших міжнародних спортивних заходах.

Українська громада за кордоном активно долучалась до розбудови власної держави. Не останню роль в цьому відігравав спорт. Створюючи власні спортивні організації, проводячи змагання, або беручи участь в міжнародних спортивних заходах, українці мали змогу заявити про себе як про окремий народ з самобутньою культурою, історією, традиціями. Крім того, розвиваючи спорт в середовищі молодого покоління, емігранти готували себе до боротьби за власну державу і фізична підготовка в цій справі мала непересічне значення. Гармонійне поєднання національно-патріотичного та фізичного виховання серед молоді давало можливість виховати свідомих, фізично сильних та активних в усіх відношеннях майбутніх членів відновленої української держави, де колишні емігранти стануть ядром нового суспільства та забезпечать нерозривність поколінь українців як на Батьківщині, так і за кордоном.

1 ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 992, арк. 1.

2 ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 992, арк. 1.

3 ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 993, арк. 31.

4 ЦДАГО України, ф. 269, оп. 1, спр. 993, арк. 15.

5 Наріжний С. Вказана праця, с. 277.

6 Там само, с. 277.

Ігор Срібняк,
Київський університет імені Бориса Грінченка

УКРАЇНЬСКА ПОЛІТИЧНА ЕМІГРАЦІЯ В МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ: ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ, ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОДАЛЬША ДОЛЯ*

Військово-політичні потрясіння, які пережила Європа в часі Першої світової війни, революційні події в Австро-Угорській та Російській імперіях, що призвели до їх падіння, а також до встановлення радянської влади в межах останньої, спричинили масове переміщення на захід десятків і сотень тисяч колишніх підданих царя Ніколая II Романова.

До залишення рідних осель їх спонукали різні чинники, в залежності від яких ми можемо говорити про біженців та політичних емігрантів, між якими існує принципова різниця. Хоча назовні ці дві категорії видаються однаковими, проте їх різнять внутрішні причини та відмінні життєві спонукальні імпульси.

* Відкрита лекція, прочитана студентам історичного факультету Ягеллонського університету 2 квітня 2014 р.